

A BRITISH MUSEUM ÉS KÖNYVTÁRA.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

Az angol szellemnek összefoglaló ereje és egyetemességre hajló volta, tisztánlátása és gyakorlati érzéke a könyvtár jelentőségét hamar fölfogta, megbecsülte és az egyesült királyságban beleállította, az óceánon túl szinte erőszakkal ültette bele a tudományos és mindennapi életbe. A könyvtárt hozzá alakította a körülötte folyó világhoz: az általános művelődésnek s a tudományos munkásságának könnyen szolgálatra kész eszközévé tette. Fölfogása szerint minden könyvtár annyit ér, a mennyire használják és a mennyire ki tudja elégíteni közönsége igényeit, szóval, a mennyire beleilleszkedett a mindennapi életbe. A könyvtár célja, hogy terjeszsze a közművelődést, s alkalmat adjon mindenkinek, hogy magát akár általában, akár egy tudományos disciplina körében művelhesse. E szerint minden irányban gyakorlati s mindenki számára hozzáférhető akar lenni. London maga sokkal többet olvas, az angol közönség sokkal inkább műveli magát, mint bármely főváros a kontinensen, vagy bármely más közönség. Könyvtári forgalmának statisztikája, épen úgy mint könyvtárainak statisztikája igazolják ezt az állítást, a mit az idegen első pillanatban is meglát, ha a könyvtárba járó angolt figyelemmel kíséri. Ennél fogva Anglia s főként London viruló és élénk könyvtári életet él, s a főváros példája nem marad hatás nélkül a vidéken sem. Az angol életnek nem csupán nagy vagy szakkönyvtárakra van szüksége, hanem mindenféle könyvtárra. Egyesületek, intézetek, hatóságok és tudományos testületek könyvtárai, ép úgy, mint a kontinensen, veszik körül a nagy s a szakkönyvtárakat. S ezek mindannyija meghatározott célt tart szeme előtt s külön olvasó közönséget foglal le, mégis mindamellet a könyvtárak nem merítik

ki ama feladatokat, melyekre az angol közönségnek szüksége volt. E szükségletek teremtették meg a londoni életnek két érdekes könyvtári specialitását; az egyik a Free Public Library, a másik a Subscriptions Library, melyek egészen angol alkotások.¹ London

¹ A *Free Public Library*-k alapját az az adó-penny teszi, melyet a törvényhozás kötelezőleg rótt ki az adó minden fontja után a nyilvános, ingyenes könyvtárak czéljaira. Kerületenkint vannak fölállítva, s egész napon keresztül mindenki számára nyitva vannak. Van bennük ujságszoba, a hol a napi és heti lapok legfrissebb kiadásai olvasó-támlányokon vannak elhelyezve; van bennük külön olvasó-terem a folyóiratok és külön a könyvek számára, a melyben a kéznél lévő nyomtatott katalógusból mindenki szabadon kér és kap kiállított térítvénye ellenében olvasni valót. A katalógus főbb szakmák szerint van rendezve s benne minden mű a számsor egy tagjával van jelölve, s e számok azonkívül külön-külön kis fatáblácskákra vannak egyenkint két (vörös és fekete) színben fölírva. E számokkal jelzett fatáblácskák megfelelő keretekben folyó számuk szerint vannak elhelyezve s e keretek a könyvtár anyagát tevő művek számait mind magukban foglalják. Az idegennek föltűnik, hogy e számok hol fekete, hol vörös színben vannak a keretekben kitéve, a katalógus vagy az ismerős vezető megmagyarázza, hogy a vörös szám azt jelenti, hogy az illető mű, mely a katalógusban vele jelezve van, használatra kiadatott, a fekete szám azt jelenti, hogy az illető mű kapható. Ez intézkedésnek gyakorlati értéke az hogy a könyvtár az olvasóval magával végezteti el a keresést s azzal együtt fölmenti a szolgálattévő tisztviselőt, hogy hiába való munkát s időt veszítsen, melyet az angol pénzértékben számít. Meglátogattam néhány ilyen könyvtárt, a napnak különböző szakaszaiban, s mindenkor nagy olvasó közönséget találtam minden termében. A közlekedés szabad, a bánásmód udvarias és liberális.

A *Subscriptions Library*-t (London-Library, St James's Square) aláírói tartják fönt. Egészen angol intézmény, mely mindenben magán viseli az angol közönség jellemvonásait: hogy művelődést kedvelő, gyakorlati és áldozatkész. Tagja, illetőleg aláírója lehet minden gentleman, kit a választmány fölvesz, a ki 1—3 fontnyi összeget fizet évenkint a könyvtár szükségleteire, vagy nagyobb összeggel járul annak czéljaihoz. Ennek fejében szabadon kölcsönözhet ki könyvet, még pedig nemcsak Londonban, hanem a vidéken is. Lényege szerint egy nagy kölcsön-könyvtár, melyet a használó közönség tart fönt. S ez a könyvtár nagyon tekintélyes gyűjtemény, még az angol viszonyok szerint is. Jelenleg 2323 tagja van, a kik után 5578 fontnyi jövedelmet vesz be. A könyvtár 1840-ben alapított, az elmúlt évben 170,000 kötetet foglalt magában, melyhez egy évi gyarapodás fejében 5124 kötet s ezer apró nyomtatvány csatolhatott. Mult évi forgalma 118,583 kötetre terjedt. Most új palotát épített melyre 17,000 fontot irányzott elő, s könyvszerzésre 1668 fontot fordított. Katalógusa most készül, anyagának fele már elő is van készítve. E könyvtár közönségét főleg a honoratiorok teszik, választmányában (committee) az angol tudományos- és közélet legkitünőbb tagjai szerepelnek. Jelentősége az, hogy

maga főszéke az angol könyvtáraknak s ezek úgy vannak berendezve, hogy az angol közönség magát minden irányban kielégítheti. A British Museum univerzális könyvtárán kívül egymást váltják a különféle nagy könyvtárak, melyeknek mindnek megvan a maga külön közönsége. Ezekben óriási könyvanyag van felhalmozva, s könyvtárnak és könyvnek arányai ép olyan szokatlanok és nagyok, mint a londoni életnek minden dimenziója.¹ Ezek a viszonyok

a nagy könyvtárak helyett magára veszi a házon kívüli forgalmat, s miután azok nem kölcsönöznek ki, pótolja ez irányban azok működését. Így pl. a British Museum könyvtára sem ad ki könyvet, s a közönség otthoni használatra tudományos könyveket a kisebb szakkönyvtárakból, olvasmányokat a Subscriptions Libraryból visz haza.

¹ London könyvtárai a British Museum univerzális könyvtárán kívül: London-Library (Subscriptions L.) 175,000 kötetel, aláírók számára könyvkölcsönzéssel; a Library of University Colleges (egyetemi könyvtár); Guildhall Library 110,000 nyomtatvánnyal, 500 kézirat, Sion College L. 60,000 kötetel; India Office L. 50,000 nyomtatv. 10,000 keleti kézirrattal; Patent Office L. 80,000 kötetel; Lincolns Inn. L. London legrégebb könyvtára, alapított 1797-ben, 150,000 kötet nyomtatvánnyal s körülbelül 5000 kézirrattal; Gresham College L. az angol zene történetének nagyon gazdag gyűjteménye; a Royal Society könyvtára 45,000 nyomtatvánnyal, főként exakt tudományokra; Royal Institution of Great Brittan 60,000 köt.; Anthropological Institution 5000 köt.; Society of Antiquaries of London (1572) régiségtani, topografiai művekkel; Asiatic Society, 12,000 kötetel, 1240 kézirrattal; Royal Astronomical Society 10,000 köt.; Royal Geographical Society 50,000 kötetel, 100,000 térképpel, 10,000 fotográfiával; R. Zoological Soc. 15,000 köt.; R. Pharmaceutical Soc. 10,000 köt.; R. Numismatical Soc. 5000 kötetel stb. Külön kell megemlíteni az Art Library of South-Kensington Museum-ot, mely 30,000 kötetnél többet foglal magában, azonkívül igen gazdag rajzokban, illusztrációkban, van 20,000 metszetnél többje, 35,000 fotográfiája, minden irányu művészeti tárgyról. E jegyzékben, mely inkább tájékoztató, mint kimerítő, nincsenek fölvéve a kisebb tudományos társulatok könyvtárai (Linnaean Soc. botanikai könyvtár stb.) s az úgynevezett Circulations Libraryk (kölcson-könyvtárak), melyek között a Mudie Select Libraryje a leghiresebb. De már ez a rövid kimutatás is föltüntetheti a könyvtári életnek arányait s a könyvtárak jelentőségét Angliában, illetőleg Londonban. Nyilvánosan magyarázza egyúttal a közönségnek megoszlását az egyes tudomány-szakokat képviselő szakkönyvtárak között, továbbá, hogy a kölcsönzést a nagy nyilvános könyvtárak nem kénytelenek a maguk feladatai közé számítani. Még csak egy megjegyzést teszek e pont alatt: hogy a londoni könyvkereskedelem nem aggódik azon, hogy a számos nyilvános könyvtár a kereskedelmi forgalom kárára van, ellenkezőleg arról győződött meg, hogy bennük biztos vásárlókat talál, a kiket kiadási üzletébe úgyszólván belevon. Minde megfigyelések és összeállítások érdekes perspektívát nyitnak meg

szükség szerint gyakorlativá teszik a könyvtári kérdést s nem engedik, hogy az elméleti mezőn bolyongva. álmódzóvá és tervezgetővé legyen. Megkövetelik a munkafelosztást, — London telve van szakkönyvtárakkal, — megkövetelik az időkinéltést, — minden könyvtár siet kiadni katalógusát, — megkövetelik a hely és kezelés kimélését, — az angol könyvtárak belső szervezete, illetőleg anyagának elhelyezése a legegyszerűbb s minden irányban a leggazdaságosabb. E miatt az angol könyvtárakban a magazin-rendszer jó formán állandó, a czédula-katalógusok, mint helyet foglalók és költségesek, nem igen vannak gyakorlatban. Az új anyag földolgozása is a lehető legegyszerűbb, nem bürokratikus, hanem gyakorlati. Az angol fölfogásban élő meggyőződés, hogy minden intézmény annyit ér, a mennyire megbízhatók és lelkiismeretesek annak vezetői: az emberek. Innen van, hogy ott az élet és iskola az embernek minden irányban való kiképzésére törekszik, s mindazt határozott ethikai alapon. Az angol közönség komoly és kötelességtudó, szorgalmas és megbízható, e szerint könyvtáraiban is, akár mint hivatalnok, akár mint olvasó, egyformán komolyan veszi és végzi föladatait. Csak ily közönséget lehet abban a kedvezményben részesíteni, hogy a books of references-t aggodalom nélkül kezére bocsássuk, a mint például a British Museum olvasótermében is 20,000 kötetnyi segéd-könyvtár áll szabadon a kutató rendelkezésére. A szabadságnak ily mértékétől persze minden más könyvtár irtózik, kivéve az angolt s az amerikaiat. De irtózik más szabadelvű intézkedéstől is, a mely az angol könyvtárak berendezésében annyira bevált. Ilyen például a napi használatra kiadott könyvek korlátozása, melyet a British Museum nem ismer. Ott mindenkinek annyi művet adnak ki, a mennyit kér. Nekem volt olyan napom, a mikor 65—70 kötet is megfordult a kezemen. Mindez persze egészen más szellemet jelent, mint a mely a kontinentális, különösen a német könyvtárak életében uralkodik.

A könyvtári tudománynak és gyakorlatnak a mi szemünkben a németek az irányadók, nem minden ok nélkül. Első mes-

arra, hogy az angol életben a könyvnek általában milyen szerepe van, s különösbbe, hogy a könyv micsoda hatást gyakorol a közönségre. Az egyetemes művelődés s a kultúra iránt való érzék felköltésében és táplálásában a könyvtáraknak kétségtelenül nagy részük van, s a hatásuk alatt erőre nyert kultúra visszahat a könyvtárak s a könyvtári élet fejlődésére is.

tereink ők voltak, tőlük vettük át múzeumi könyvtárunk rendszerét, szakirodalmukból merítettük és folyóiratainkból gazdagítottuk ismereteinket. Földrajzi helyzetünk, s állami életünk mellett főként a német nyelvnek általánosabb elterjedése okozta, hogy főképen rájuk támaszkodtunk. Ez kétségtelenül egyoldalúvá tette könyvtári disciplinánkat s magunkat szinte elzárt minden más hatás elől. Mert a német szellem exkluzív s hajlandó némi önteltségre, a mi miatt folyóiratai és szakkönyvei ugyan megszűrve, vagy csak summásan foglalkoznak idegen viszonyokkal.

Igy történt, hogy a British Museumról s annak világhírű könyvtáráról a nagy általánosságokon kívül alig tudtunk valamit. Szinte kivételesen olvastunk egy-egy rövid közleményt, melyben vásárlásairól valamelyes száraz hirádat, forgalmának statisztikai adatait, vagy kiadványainak megjelenéséről szóló szűkszavú közlést vettünk. Legtöbb esetben csak példaként szerepelt, az elégedetlenek hivatkoztak rá, hivatalnokainak magasabb fizetéseit emlegetve, vagy a kulturának igaz barátai emlékeztettek ama fejedelmi bőkezűsége, melyben az angol nemzet ezt az intézetet ellátja.

Ez a jelenség annál föltünőbb, mert a British Museum könyvtárát eléggé emlegették régebben még a németek is. Ismertették anyagát, fejlődésének egyes korait, kitünő könyvtárnokait, különösebben Athony Panizzit s annak működését, mely a British Museumban eltörülhetetlen nyomokat hagyott maga után. Mikor még a németek könyvtári viszonyai kevésbé voltak fejlettek: hivatkoztak az angol nemzetre s emlegették Panizzit s mindazt, a mivel ügyükre példaadó hatást reméltek, mikor azonban mind jobban kialakult a saját könyvtári életük, s annak teoretikus szelleme és kötöttsége mind jobban távolodott az angol könyvtári életnek nyíltságától és gyakorlatiasságától, megelégedtek rövid hireinek reportszerű közvetítésével. A német szellem pedanteriája, mely a szisztematizálásban s a részlet-kérdések analizisében olyan jellemző s annyira ismeretes, képessé tette őket, hogy jó könyvtárnokok lehessenek. De ugyanaz a pedáns szellem kialakította a különféle zárt teoriákat s megkövetelte az elméletiségnek szoros kultiválását, s azt tevén, megnehezítette, hogy elméletüknek gyakorlatra váltása könnyedén és független szabadsággal történjék meg. Ily módon erősek az elfogadott rendszernek szigorú alkalmazásában, de komolyságuk és hivatásuknak elfogult túlbecsülése egy-

oldalúan fejlett, úgy hogy a könyvtárakat inkább önálló, tudományos czélnak tekintették, mintsem a tudományos élet egyik tényezőjének; innen van, hogy a németek könyvtári disciplinája minden izében merev, iskolás, mintha a szellemi életnek vezetője, nem kísérője akarna lenni. Ez az elméleti fölfogás, bármilyen nehezeére esik, kénytelen követni a gyakorlati életet s alkalmazkodni annak mindennapi következményeihez, de szívesen burkolózik tekintélyébe s pedáns szigorúsággal dolgozza ki a legapróbb részletkérdéseket is.

A modern értelemben vett könyvtári disciplina régebbi ugyan Angliában, mint Németországban, de ott nem ment tovább a gyakorlati czélok kielégítésénél, itt teljesen elméleti tudományra fejlődött, melynek gyakorlati alkalmazásában szövevényesnek és kimértebbnek kellett lennie. Alig van Európában tudományosabb színű könyvtári élet, mint Németországban. A németiségnek egyesítése e tudományos disciplinába egységet teremtett, s e módon e tudomány is szinte majdnem politikai tényezővé vált. Ma a német könyvtárnok meg van arról győződve, hogy Berlinben, Lipszében, Münchenben vagy Drezdában, mindent megtalál, a mire szaktudományában szüksége van. Nem is igen tekint a külföldre, mely Anglia és Amerika kivételével jóformán utánna indul. Ha a katalogizálásnak tudományos szisztémáját keresi, Berlinbe megy; ha a könyvtárnak technikai kérdéseiben akar felvilágosítást szerezni, Lipszét látogatja meg; ha egy szigorúan zárt rendszert akar megismerni, Münchenben megtalálja s ha a könyvtári anyagnak modern publikálását szeretné megtanulni, Drezdához fordul. Mit is keresne a British Museumban, melynek még czédula-katalogusa sincs, annál kevésbbé törődik azzal, hogyan őrizze és kezelje czéduláit, s nem gondol a föltalálókka, a kik új meg új tokokat és tartókat hoznak forgalomba! Ha szabad egyéni benyomásokról szólnom, a berlini királyi könyvtárban némi elfogultsággal nyúltam Kant után, a British Museumban bizalmasan vettem elő Shakespearet, mintegy öntudatlanul is hódolván ott a kategóriák rideg szellemének, itt a költészet szabadságának.

Ha könyvtári tudományunkban tanító mestereink így vannak a British Museummal, nekünk, a kénytelen tanítványoknak, nagyon nehéz dolgunk akad, ha idehaza akarunk elkészülni arra, hogy a British Museumot meglátogathassuk. *Simonyi* Ernőnek

Londoni Okmánytárához¹ adott bevezetésén kívül alig van mire támaszkodnunk. Az egyetlen magyar könyvtárban az intézetnek még neve sem fordul elő és sem a magunk szempontjai, sem az általános disciplina szempontjai után hiában vadászunk kézen forgó könyveinkben. Van némi szatira abban, hogy a jobb úti-könyvek bővebb tájékoztatást adnak, mint a minálunk forgó szakirodalom s hogy könyvtárnok-embernek azzal a készüllettel kell útjára indulnia, a mit innen merit. Ennek oka első sorban az, hogy a British Museum s könyvtárának publikációi csak kivételesen, egy-egy véletlenül ide került kötettel vannak nyilvános könyvtárainkban képviselve. Az meg még álomnak is merész volna, hogy e nagy arányú publikációkat mind megszerezhessük. Így azután jóformán készülletlenül kell a magyar könyvtárnoknak a British Museum kapuján kopogtatni, csak az a szerencséje, hogy ott liberális, nyílt fogadtatásra s őszinte és szives felvilágosításra számíthat. Mind a mellett mégis nehéz helyzete van, mert az útbaigazítások nyomán halad ugyan, de egy teljesen ismeretlen könyvtári világba kell magát beledolgoznia.

A British Museum könyvtára, mióta a Sloane gyűjtemény anyagával, a Harley s a Cotton kéziratokkal alapja le volt rakva, egyenletesen és zavartalanul haladt a maga útján. Híven követte ama szempontokat, melyeket a múzeum összesége s így a könyvtár is maga elé kitűzött. Jelentékenyen gazdagította, folytonosan rendezte és mind intenzívebben gondozta gyűjteményeit, a lehetőség szerint földolgozta anyagát és mindjobban iparkodott alkalmazkodni az élet követelményeihez. Hamar tisztába jött azzal, hogy a közönség számára él s gyűjteményeit nem a gyűjtőknek elzárkozó szenvedélye kedvéért, hanem a közönség s a kultura érdekében kell gondoznia, gyarapítania és ápolnia. E tudat magától szabta meg irányát és tevékenységét, és pedig két feladat: az olvasóterem s a katalogus megoldására. Az olvasóterem lett tehát első sorban s mindenkor főgondja s történetének legjelentékenyebb emlékei, működésének emlékezetesebb mozzanatai az olvasóteremhez fűződnek. Csak következetes volt tehát kiszabott irányához, midőn olyan olvasótermet építettett s abban olyan gya-

¹ Magyar Történelmi Okmánytár londoni könyv- és levéltárákból 1511—1717. Pest, 1857.

korlati adminisztrációt szervezett, a mely azt a legszabatosabb s a legtudományosabb munkálkodás színhelyévé alkalmassá tette. Az olvasóterem kézi könyvtárának többször kiadott katalógusában a bevezető rész történeti visszapillantást ad az olvasóterem múltjából s részletesen ismerteti az idők folyamán a felmerülő szükségek szerint alakult fejlődését. Milyen tanulságos e vázlat végig kísérése s mennyi eszméltető van abban, mikor mintegy a szemünk előtt folyik le az a hosszú időre terjedő küzködés és forrongás, mely végre ki tudott alakulni. S ez mutatja legjobban, hogy a múzeum mennyire rajta volt, hogy könyvtára az élethez simúljon s mennyi küzdelembe került, mig mai helyzetét megteremthette.

A könyvtárnak az olvasóterem s a dolgozó helyiségek, ha szabad azt mondanom: a szive. Benne él s érte van minden. Azért a négy-ötszáz emberért, a ki ott naponkint megfordul s átlag 2500—3000 művet használ, a mi évi forgalmában egy millió kötetet fölöz; azért a közönségért, a mely hozzáfordul mindenkor, ha valamiben nem tud eligazodni. Ennek épült meg ez a hatalmas kupola, mely alatt kényelmesen egyszerre 485 olvasó dolgozhatik; ennek állítottak össze egy 20,000 kötetből álló kézi könyvtárt, melyet mindenki szabadon használhat; ennek írták egybe a gyűjtemény egész anyagáról szóló nagy inventáriumát, mely 2000 nagy folio kötetet tesz ki, s ennek adták ki eddig 600 kötetnyi katalógusát. Milyen nehezen jutott dülőre a katalógus kiadásának harmincz esztendőn keresztül vajúdó ügye! S ma, a mit ezelőtt negyven esztendővel megvalósíthatatlannak hittek, már majdnem megtörtént. A múzeum kiadja az egész nyomtatott anyagnak katalógusát, s ha valami különös esemény nem lép közbe, e századdal együtt bevégeződik e roppant mű. 1856-ban, mielőtt az új olvasótermet megnyitották, Londonban nagy kérdés volt az olvasóterem s a könyvtár berendezése s ezzel kapcsolatban a többi között a katalógus kérdése. Ennek egész kis irodalma nőtt s a vélemények megoszlottak a felett: kell-e nyomtatott katalógust adni a nyomtatott művekről, vagy nem. Egy röpirat¹ a többi között a nyomtatott katalógus ellen foglalt állást, s így argumentál. »Bizonyos, hogy nyomtatott művekről nyomta-

¹ The art of making Catalogues of libraries etc. (London, 1856.) 8-r. 60 l.

tott katalogust adni ki, bármilyen tetszetős is a gondolat, nem érdemes, mert arra nem lehet reménység, hogy egy nagy könyvtár nyomtatott katalogusát, mely annak pontos állapotát mutassa meg, elkészíthessük, mert e tény a könyvtár fejlődésének megállapodását jelentené. De azért se lehet ilyet kiadni, mert annak készítése megzavarja vagy akadályozza a könyvtár rendes kezelését, de még azért sem kell, mert majdnem lehetetlen. 800,000 kötetet véve a számítás alapjául (ennyi volt a könyvtár állaga 1856-ban), a következő nagy számokat hozza ki. Ha minden czimmásolatra öt sort veszünk fel s minden sorba 70 betűt, így egy cím 350 betűt tenne ki; egy lapra 16 címet, azaz 80 sort számítva s egy kötetre 1000 lapot véve föl, az egész mű 250 kötetet tenne index nélkül, a mi magában 4.000,000 rendszavat 20 kötetben tenne ki.« Ime ez a lehetetlennek látszó terv megvalósulása küszöbön áll, pedig nem 800,000 könyvczimmal, hanem annak kétszeresével, s nem 250 kötetre tervezve, hanem szintén kétszer annyira s ma már 513 kötet (part) van kiadva, melyből az 1880-ban lezárt törzsgyűjteményre 323, az 1880–1888 folyó növedékekre 190 kötet (part) esik.¹ Hogyan volt ez lehetséges? Először is lemondtak arról, hogy minden könyvnek bibliografiai czimmását vegyék, hanem megelégedtek egy kisebb, bár teljes czimmal s leírással, a mi az illető művet azért teljesen fődözte; azután az 1880 évet határpontnak tekintve, két irányban egyszerre indult meg a munka, és pedig úgy, hogy az 1880-ig birt anyagot, mint törzskönyvlárt, a meglévő írott katalogusok alapján katalogizálva készítették nyomda alá s vele együtt a szaporulatot rendszeren földolgozva, külön sorozatban adták ki. Így folyt a munka e kétős sorozatban s folyik ma is, mi által remélhetőleg 1900-ig elkészül az egész katalogus, s azzal megvalósulhat az angol könyvtárnokoknak egy legújabbán fölmerült terve is, hogy a katalogus

¹ General Catalogue of the British Museum Library, 1881. XIV parts, 1882. XIII, 1883. XVII, 1884. XXX, 1885. XXXVI, 1886. XXXVII, 1887. XXVIII, 1888. XXI, 1889. XVIII, 1890. XXI, 1891. XXIII, 1892. XXIII, 1893. XIX, 1894. XXII, 1895. XX parts. Ára az egész sorozatnak 61. font 8 silling. (734 frt 40 kr.).

Catalogue of the Accessions to the British Museum Library. 1880. XX p. 1881. XXIX. 1882. XXV. 1883. XVI. 1884. XXII. 1885. XXII. 1886. XVIII, 1887. XIX, 1888. XIX parts. Ára az egész sorozatnak 32. font 8. silling. (386 frt 40 kr.).

alapján megcsinálhassák az egyetemes könyvészetnek összefoglaló katalógusát. Valóban nagy vállalkozás, de az angol pénz és szorgalom előtt talán ez sem lehetetlen. E nagy tömegű kiadásból, hogy gyakorlatiabbak lehessenek, a nagy katalógusok jelentékenyebb rendszavait különnyomatban is a közönség kezébe adták.¹ Az olvasó alig gondolhatja meg e roppant munkát, de annál könnyebben beleszokik annak használatába. S mennyire meg van könnyítve ezzel úgy a kutató helyzete, mint a kiszolgáló személyzet munkája. S ebben is mennyire gyakorlatiak s mennyire kerülnek a könyvtári élet misztikumát, midőn a címek mellett mindjárt adják az illető mű könyvtári jegyét, a mi egyúttal a könyvnek helyét is jelenti, lévén ez a lenézett »Standorts Katalog«. Képzeljük el első sorban magát ezt az impozáns katalógust, térbeli terjedelme s anyagának roppantsága szerint, s gondoljunk arra, hogy micsoda rendkívüli eredmény ez egy nagy könyvtár életében. S ha nem így álmadozva, hanem a mindennapi értéket nézzük benne, nem leljük-e meg az egész könyvtárnak leltárát s egyúttal az egész gyűjteménynek pontos leírását, s mindezt a közönség kezében!

A ki ismeri a könyvtári életet, tudja, mit jelent e nagy vállalat, a General Catalogue, tudja méltányolni becse és jelentősége szerint úgy a könyvtár, mint a közönség szempontjából. A könyvtári anyagnak összefoglalója, mondhatnám telekkönyve, a nagy közönségnek útmutatója, mondhatnám iránytűje. Azonban e katalógus, bár magában véve is nagy értékű, még nyer jelentőségében az által, ha megemlékezünk arra, hogy a British Museum könyvtára anyagának egy nagy része már annak előtte is publikálva volt, s ha eszünkbe jut, hogy ezen kívül van még a könyvtárnak egy külön betürendes kézi vagy használati katalógusa, mely egyesíti magában a törzs- s a járulék-katalógusok czimét. Valóban csodálatos gazdagságú fölszerelés s mutatja azt a pontosságot, amit az angol a maga könyvtárától megkíván s azt a kötelelő figyelmet, melylyel a könyvtár a tudományos és köznapi életnek kedvében jár.

Csupán a nyomtatványok egyes gyűjteményeinek is számos

¹ Excerpts from the General Catalogue of the British Museum. (Periodical Publications. Bible. Aristotle. Cicero. Dante. Homer. Goethe. Napoleon. Milton. stb.)

és részletes régi s újabb külön katalogusaik¹ vannak s a kéziratok osztályának egész anyaga katalogizálva van.² E tekintetben kedvezőbb helyzetet talált, mint más hasonló intézetek, a menyiben lezárt gyűjteményeket vett át s azokat egyenkint földolgoztathatta. Azontúl a múzeum saját szerzeményeit (additions) 1783 óta folytonosan rendes elbánásban, rendszeres földolgozásban részesíti. Csupán egy gyűjtemény nincs lezárva, az *Egerton-MSS.*, melynek gyarapítására a családi alapítvány jövedelmei szolgálnak s így folytonosan nyitott gyűjtemény marad,³ s a múzeum ez alap külön kezelését szigorúan veszi és tiszteletben tartja. A keleti nyomtatványok és kéziratok a papyrusok, a térképek, az időszaki iratok (Periodical Publications) hangjegyek stb katalogusai felsorolását 'mellőzöm, csupán csak egyet említek még meg, *G. K. Fortescue Subject Index*-ét,⁴ mely az ötéves lustrumokban megjelent irodalmi anyagnak tárgy szerinti pontos mutatója.

A könyvtár katalogusai, indexei s egyéb publikáció is tekintélyes gyűjtemény, magában is külön egy kis könyvtár, az olvasóterem látogatóinak szabadon rendelkezésére áll, épen úgy, mint az univerzális betűrendes folyó katalogus, mely külön a nyomtat-

¹ Librorum impressorum, qui in Museo Britannico adservantur Catalogus. (London, 1787.) 2-r. 2 kötet, U. az (London, 1813—19.) 8-r. 7 k. Bibliothecae Regis Catalogus, (London, 1820—29.) 2-r. 5 k. Bibliotheca Grenvilliana. Part. II. 1848. III. 1872. (Az I. részt még Grenville adta ki). Catalogue of Printed Books in the Library of British Museum, printed in England etc. to the year 1640. (London, 1884.) 8-r. 3 k. Catalogue of Books in the Galleries in the Reading Room of the British Museum. (1886.) 8-r. etc.

² Katalogusa ki van adva a következő gyűjteményeknek: Royal MS. a Sloane, Birch, Cotton, Harley, Lansdowne, Hargrave, Arundel, Burney, Stowe-kéziratoknak, azontul rendszeresen folyik az Additions-MS. (a kéziratok gyarapodási katalogusának) kiadása 1783—1893-ig s az Egerton kéziratok katalogusa. Ezeken kívül egyes csoportok (olasz, portugál, török, régi latin és görög, spanyol stb.) kéziratái is katalogizálva vannak. S érdekes megjegyezni, hogy ezek között vannak nem hivatalos kiadványok is, melyeknek könyvtári értékén ez nem változtat semmit.

³ Nálunk is vannak ilyen alapokon gazdaguló gyűjtemények, pl. a Széchenyi családé.

⁴ A Subject Index of the modern Works added to the Library of the British Museum in the year 1880—1885. 4-r. Továbbá 1885—1890., s most készül az 1890—1895 anyag indexe. E munkában a könyvtár anyaga alapján a megfelelő évek irodalmi termése van feldolgozva, de ez nem hivatalos időben s nem a múzeum megbízásából készült.

ványok, külön a hangjegyek, külön a kéziratok számára készült. Ennek az ivrétű katalogusnak, a kéziratokat nem számítva, 845 kötete van és pedig nyomtatványok (A—Z) 463, térképek 25, hangjegyek 296, zeneszerzők 58 kötetben, melyhez a kéziratok, oklevelek és pecsétek kettős (tárgyi és betűrendes) katalogusa mintegy 150 kötetben járul.¹

Mind e nagy munkásságot jelentő tudományos apparátus az olvasóterem (Reading Room) és közönsége kedvéért készült, mert az angolok jól érezték, hogy minden könyvtárnak első feladata, ha nem akar magazin lenni, gyűjteményeinek pontos ismertetése. Egy századot meghaladó idő alatt ma már ott vannak, hogy nem csupán földolgozták anyagjukat, hanem igen nagy részben publikálták is és ezzel megadták annak a lehetőségét, hogy könyvtárukat a nagy metropolis szabadon használhassa, és használja is. Így éri el a British Museum a maga célját, fölszerelvén olvasótermét úgy, hogy ott mindenki minden kényelmet és mindenben útbaigazítást nyer. Az olvasóterem mutatja a valóságot, hogy mily nagy hatása van a British Museum könyvtárának a dolgozó, kutató, művelődő nagy közönségre és szaktudományra. E jelentékenyebb és intenzívebb irányú hatás mellett azt sem szabad kicsinyelni, a mit a szemlélődő közönségre tett, melyet úgy elégit ki, hogy megnyitja számára ama termeket, melyekben a King's Library s a Grenville-könyvtár vannak, záros, üveges szekrényekben elhelyezve. Ugyanitt hasonló célra rendezi időleges kiállításait, a melyek által a könyvtár szintén látnivalóvá s a múzeumnak nyílt osztályává válik, a mi a közönség fogékonyságának gyarapítására, izlésének művelésére és érdeklődésének fölkeltésére szintén jelentékeny hatással van. Ez időleges kiállítások rendszerint egy-egy kérdésnek,

¹ A folio katalogusok vastag meritett rongypapírból készültek. Tiszta lapjain a kinyomtatott címek vékony papír szalagjai betűrendben, a későbbi pótlások és gyarapodások számára preliminált helyközökkel vannak fölragasztva s úgy, hogy nem az egész papír-szalag, hanem annak két hosszú széle van vékonyan vont hideg enyvvvel bekenve, s ekként a ráragasztott czimkéket egy hosszú s vékony csontkessel bármikor le lehet szakítani s máshová ragasztani a nélkül, hogy a czimkék megsérüljenek. Az egyes levelek lazán s úgy nevezett pfalzokkal vannak kötve, miáltal új levél közbetoldása is könnyen történik s a kötetek vastag táblájuk s egész bőrbe vannak kötve, alsó szélükön és sarkaikon rézlemezelés van, a kopás ellen. Nagyon praktikus és jól tartó kötetek.

személynek, korszaknak vagy könyvészeti jelenségnek gazdag illusztrációi szoktak lenni, s a róluk kiadott guiede-ok (kalauzok) ama tárgynak kompendiózus kézikönyvei gyanánt tekinthetők. Ez által a könyvtár a napi eseményeket kísérő, élő szervezetté látszik emelkedni, melyről az előítélet és elfogultság pora ép úgy leverődik, mint ama könyvekről, iratokról, melyeket kiállít.¹

Hogy ez nem fölösleges dolog, emlékezzünk vissza a nálunk rendezett könyvkiállításra, mely bármilyen hézagossal s bármily kezdetleges nyomot hagyott maga után katalógusában, mint kiállítás e disciplina iránt a szakemberek s a nagy közönség szemében egyaránt jelentékeny hatást tett.

A könyvtár életének eme két organuma, nyílt osztályai és kiállításai s olvasóterme közül a nevezetesebb s gyümölcsözőbb, mint említve volt, az olvasó-terem. Ez a hatalmas, tudományos laboratorium világhírre emelkedett. Nincs nálánál nagyobb, artisztikusabb és liberálisabb olvasó-terem. Egy hatalmas körépitmény, melyre vasszerkezetben üveg fődél borul, kényelmesen berendezve s a dolgozók számára nagy szabadelvűséggel megnyitva: ez a British Museum olvasó-terme. Méretei és arányai, valamint az épület a maga egészében nagyon meglepők.² S mennyivel meglepőbb ennek élete és dolgozása!

¹ Ilyenek voltak a Tudor-, Columbus-, Stuart-, alfabet-, japáni festés-, hangjegy fejlődés-, Shakespere stb. stb. kiállítások. Jelenleg a könyvnyomtatás és írás fejlődését mutató kiállítás van nyitva.

² Az a négyszögletes tér, melyen az új könyvtár épült, s melynek közepéből az olvasóterem üvegkupolája kiemelkedik, 313 angol láb hosszú és 235 láb széles s 73,555 négyzet láb területe van, melyből 47,472□' van beépítve, úgy, hogy egy 27—30' széles köz marad a múzeum s az új könyvtár épülete között. Ez a köz teszi lehetővé a könyvtár világítását és szellőztetését, s ez szolgál tűz esetében is biztosítékul. Az új épület 258' hosszú és 184' széles négyszögének közepén 140' átmérőjű kör felett emelkedik az olvasóterem kupolája, mely így centralis alakjánál és fekvésénél fogva egyaránt alkalmas, mert felső világítása (1890 óta esténként villamos fényvel) egyenletesen oszlik meg a dolgozó asztalok fölött s mert a könyvtárnak minden egyes részéhez egyformán közel van. E kupola 106' magas s így eléggé jó levegője van, a mit az udvarba szolgáló ventillátorok folyton frissítenek. A körépület falain mintegy 60,000 kötetnyi kézikönyvtár számára van berendezés és pedig két kontignációban, az alsóban lévő 20,000 kötet nyitva áll minden olvasó számára, a felső emeleten ellenben csupán a könyvtár belső helyiségéből lehet a körfolyosóra jutni. Az olvasóterem közepén egy köralakú emelvényen vannak a felügyeletet gyakorló tisztviselők elhelyezve,

A British Museum pompás előcsarnokából egy széles folyosón keresztül jut bele az ember. Az üveges ajtónál előmutatjuk igazolványunkat s a ruhatárnál beadjuk köpönyegünket. Kalappal lépünk be az olvasóterembe, mint általában mindenüvé nyilvános helyen. Ülést nézünk, magunk körül csupa munkában mélyen

rendszerint négyen, egy a superintendent, három pedig a használt könyveket szedi be. Ezek az olvasók nevének betűrendjében szedik rendbe a kérőlapokat, melyek mind egy-egy műnek felelnek meg, s így minden visszaadott mű kérőlapja azonnal visszakérül az olvasóhoz. Az emelvényt két, koncentrikus körben épített pulpitus veszi körül, melyek polcaikon az írott és nyomtatott katalógusok, a folio katalógusok s a legszükségesebb kézikönyvek (Pertz, Acta Sanctorum, Muratori, Rymer stb.) tartására, felső tábláikon a katalógusok forgatására vannak rendeltetve. A pulpitus élén tintatartók, tollak s perforált (lyukon összefűzött) kérőlapok vannak sűrűen elhelyezve, azonkívül mindenütt itatós papírlömbök. Az emelvényen két kosár a kitöltött kérőlapok számára, melyeket két fiú (boys) rendez s oszt ki a szolgálknak. A koncentrikus körpulpitusok és a terem körfala között radiálisan vannak az olvasó vagy dolgozó asztalok elhelyezve, mindenik egy-egy betűvel s minden ülés egy-egy számmal jelezve. Minden olvasónak külön helyén tinta és írószer, könyvtámla, polcz áll rendelkezésére. Az olvasó terem szabályait külön adom, a mint következők:

1. Az olvasóterem tanulmányok és kutatások végzésére van löntartva s nyitva van minden hétköznapon, márczius és szeptember havának négy első napját, azonkívül a vasárnapokat, nagypénteket, karácsony ünnepét, a böjt- és hálaadó napokat, kivéve.

2. Nyitva van az egész esztendőn keresztül reggeli 9-től szeptembertől-áprilisisig (bezárólag) esti 8 óráig, azontul esti 7-ig. (Miótán mesterséges világítást a thékákból használni nem szabad, januárban, február, november, december hónapokban d. u. $\frac{1}{2}$ 4; márczius októberben $\frac{1}{2}$ 5; május, junius julius és augusztus hónapokban $\frac{1}{2}$ 7 óra előtt kell kikérni az olvasó teremben használandó műveket, de e kérést írásbelileg kell tenni, hogy a kért művek kikészíthetők legyenek.)

3. A kik az olvasótermet használni kívánják, forduljanak írásbelileg a Principal Librarianhez, megjelölván állásukat vagy foglalkozásukat, lakásukat s ama czélt, a melyre az olvasótermet használni óhajtják.

4. Minden ilyen kérvényt a használat megkezdése előtt legalább két nappal kell beadni s föl kell szerelni a háztulajdonosnak írott ajánló levelével, melyben a folyamodónak személyes ismeretségen alapuló teljes czime és ajánlása mellett az is igazolandó, hogy folyamodó személyesen fogja használni az olvasótermet. (Hotel-tulajdonosok, étkező és háló helyiségek tulajdonosaitól klienseik számára kiállított ajánló leveleket a Trustee nem fogadhat el.)

5. Ha az ilyen folyamodás vagy ajánlás nem volna kielégítő, a Principal Librarian visszautasítja vagy a Trustee döntésére bizza

elmerült komoly embert látunk. Egy-egy asztalon ott látjuk az only for ladies (csak hölgyeknek) figyelmeztetést, oda tehát nem megyünk. Nem törődik velünk senki, nem kérdezetnek, nem ellenőriznek, beviszünk s kihozunk magunkkal könyvet, iratot, kikérünk harmincz-negyven könyvet, elmerülünk munkánkban s alig vesszük észre, hogy a dél elmúlt s hogy a refreshment-roomot megkíván-

6. A belépőjegy másra át nem ruházható és kívánatra fölmutatandó.

7. Vizsgálatra, pályakérdésekre vagy díjjakért dolgozókat csak abban az esetben lehet bebocsátani, ha arra különös okuk van.

8. Huszonegy éves kora előtt senkit sem szabad bebocsátani, kivéve, ha a Trustee másképen nem rendelkezik.

9. Az olvasóknak semmiféle könyvbe, kéziratba vagy térképre, a mi a múzeum tulajdonát teszi, nem szabad beleírni, azt jelekkel vagy máskép piszkítani, vagy megrongálni.

10. Az olvasóknak tiltva van bármely könyvre, kéziraatra vagy térképre tett papiroson írni.

11. Utánrajzolni tiltva van, kivéve a Principal Librarian határozott engedélye alapján.

12. Az olvasóterem nyugalma és csöndjére gondosan kell ügyelni.

13. Ha valaki bármely kézikönyvet kutatás czéljából helyéről elvisz, egyen szives azonnal, a mint végzett vele, visszahelyezni ugyanarra a helyre, a honnan elvette.

14. A ki könyvet, kéziratot, térképet, vagy bármely más a Trustee tulajdonát tévő tárgyat az olvasóteremből kivisz, a törvény értelmében büntetetik.

15. Az olvasók, mielőtt a termet odahagynák, a középső asztalnál helyet tartó felügyelőkhez adják be mindama könyvet, kéziratot és térképet, a mit kikaptak és reklamálják s vegyék vissza a róluk kiállított térítvényüket, miután az olvasók mindaddig felelősek minden könyvért, kéziratért és térképért, míg csak térítvényüket vissza nem kapták.

16. E szabályoknak bármely megsértése a látogatási engedély megvonását s a tett felelősségét vonja maga után.

17. Udvariatlanságok, a kért könyv kiszolgáltatásának lassúsága vagy a szolgálatnak bármilyen hibája közvetlenül s azonnal az olvasóterem felügyelőjének jelentendők be.

18. Az olvasóterem használata a következő föltételek mellett engedélyezhető:

a) hogy azt a Principal Librarian bármikor fölfüggesztheti.

b) hogy azt a Trustee a legnagyobb discretio mellett bármikor megvonhatja.

19. Minden közlemény, a mi olvasóteremre vonatkozik a British Museumhoz (Principal Librarianhoz W C.) intézendő.

* * * Tessék a könyvön vagy könyvben kéziraaton és térképen lévő minden hiányt, kárt az olvasóterem felügyelőjénél bejelenteni.

tuk. Ott hagyjuk munkánkat, könyvünket, az épület földszintjén elhelyezett étteremben megreggelizünk s visszamenve, s ott találjuk mindenünket érintetlenül, rendben. Körülöttünk eleintén szokatlan a lúdtoll perczegése, a vastag linoleumon surlódó folytonos járás-kelés, a kalapos alakok mozgása és a szolgálknak szakadatlan közlekedése, de ha egyszer hozzászoktunk, fel sem vesszük, s eltűnik tőlünk a nap folytonos és intenzív munka után. Könyveinket visszaszolgáltatóván, vissza kapjuk kérő-lapjainkat s a más napi jó munka reményével hagyjuk el az olvasótermet.

Ezt a szabadságot sehol sem leljük föl. Kikapunk mindent s annyit a mennyit akarunk. Egyetlen megszorítást a szépirodalmi művek használatában, főként regényeknél, tapasztalunk, de ha jelentjük, hogy nem olvasmányul kívánjuk, abban is szabadon mozoghatunk. Újabban külön dolgozó-termek vannak a kéziratokat, térképeket és ujságot használók számára, de azokban is hasonló szabadsággal mozgunk.

Az olvasóterem körül emelt épületben van elhelyezve az új könyvtár: New Library, s ebben az egyes szaktisztviselők dolgozó szobái, míg a múzeum földszintjén, az új épületet körül futó szárnyban, a mi részben mint nyílt osztály szerepel, van a két nagy könyvtár (King's- and Grenville-Library) a kéziratok, zenei iratok terme, az éjszaki kiszögellésben a központi könyvtár, a keleti kiszögellésben az ujságterem, a kéziratok és ujságolvasók számára rendelt termek s a mezzaninon a keleti könyvtár. Az új épületben nyert helyet a könyvtárnak többi anyaga. Eme helyiségek közül a nyílt termek felszerelése egy modern, kényelmes könyvtárt mutat, az elzárt könyvtermek, mint könyvtárak, tisztán a gazdasági szempontok szerint vannak tartva. A könyvtár a magazin-szisztémát fogadta el, de nem egész ridegségében. A három emeletre osztott termekben nincs más fa, csupán a könyvpolczok, de ezek bőrrel vannak bevonva, hogy a könyvek kötése a kiemeléskor ne rongálódjék. Vasállványokon nyugszanak e polczok s mozgathatóan vannak berendezve, vas lépcsők szolgálnak egyik emeletről a másikra s áttört művi vas-szerkezet szolgál pádimentumul minden egyes emeleten, mi által az egész helyiség folytonosan világos és a levegő benne szabadon mozog, nagyon alkalmas. E berendezés előnyei szemmel láthatók, száraz, minen portól lehetőleg ment szellős, világos és főként tűztől biztos. Az egyes polczokra

10—20 cm-nyi széles bőrszalagok vannak alkalmazva, úgy hogy leérve, az alatta fekvő polczokon álló könyveket a portól védjék. Minden szekrényben egy csomó helyettesítő táblácska van elhelyezve. E helyettesítő táblácskák arra valók, hogy a polczról kiemelt könyv helyére tétessenek s így minden pillanatban födözék a kiemelt könyvet s útba igazítsák a keresőt. Mert ha nem az olvasó teremben, hanem akár hivatalos használat (kötés, confrontálás, javítás stb.) céljaira, akár magán használatra veszik a könyvet, e táblácskán mindjárt meg is jegyzik. A szolgálknak szigorúan meg van hagyva, hogy azok nélkül könyvet kiemelniök nem szabad. Ilyen módon elérték azt, hogy minden könyvnek urát tudják adni, a mi olyan nagy forgalomban, mint az olvasóteremé, igen nagy előny és sok zavartól menti meg a könyvtárt.

A milyen szabad, kényelmes helyzete van az olvasónak a teremben, ép olyan könnyű és gyors kiszolgáltatásban részesül. Mindenki a katalogusból dolgozván, kérélapjára nem csupán a mű címét, hanem annak könyvtári jelét és a saját olvasótermi asztalának számát is feljegyzi. S miután minden műről külön kéré lapot állít ki, nem történhetik semmi zavar a kéré lappal. Mert a szolgál a kéré lapot a kért kötetbe teszi, s mikor a könyvet asztalunkra teszi, a kéré lapot belőle kiszedvén, egyenest a felügyelő tisztviselőhöz adja be, ki azt az olvasók neve szerint betűrendben osztályozza és helyezi el. A kiszolgáltatást az is megkönnyíti, hogy a könyvtár az olvasótermet körülvéven, minden terem jóformán egy távolságra van s így a térben való utánna járás nem jár idővesztéssel. Hogy még könnyebben s egyszerűbben menjen a dolog, rendező fiúk a kéré lapokat oly sorrendbe szedik, a mint a rajtuk kért könyvek helye egymás után következik. A mint említettem, mindenki annyi könyvet kérhet, a mennyire épen szüksége van.

Az olvasótermet s a könyvtermeket leírva, most már a könyvtári anyag beosztásáról, elrendezéséről kell röviden megemlékeznünk. Hogy mindez így és így gyorsan történhetik, annak igen egyszerű oka van: a magazin-rendszer, melyben a könyvtár anyaga föl van állítva. Az összes könyvtári anyag négy csoportba oszlik ezek: nyomtatványok, hirlapok, térképek és zenészetiek. Mindenik csoport anyaga külön van fölállítva és katalogizálva. Az újságok fölállítása idő-rendben történt, vagyis például az összes 1895-ben megjelent újságok egy végtében állítatnak föl, nem úgy, mint

nálunk, a hol az egyes ujságok évfolyamainak teljes sorozatai az abc rendjén követik egymást. A nyomtatványok helyhez vannak kötve, minden mű eredeti helyén marad s oly jelzetet kap, a mi mindjárt helyét is megjelöli. E jelzés és fölállítás nagyon egyszerű. Minden szekrénynek van egy száma, a melyet elhelyezése rendje szerint kap. a benne lévő polczok, a mint alulról fölfelé következnek. egy-egy betűvel jelöltetnek, s minden kötet a polczra felállítva, folyó számot kap. Fortescue említett műve (Subject Index) 11, 901. d. 19 jegy alatt áll, vagyis az a 11. 901. szekrény negyedik polczán a 19. helyet foglalja el. Ha a mű több kötetből áll, azt is megjegyzik, ilyenkor az egyes köteteket római számok jelölik; ha kolligatumba van egybefoglalva, azt (zárjelbe tett) arab szám jelzi, a régi épületben lévő egyes termeket nagybetűk (A. B. C. stb.) jelzik. A szekrények egy zárt rendszer szerint vannak számozva, úgy hogy egymásba folyva. a tudományok enciklopédiáját adják. Így például az olvasó-terem kézi könyvtárában, melynek beosztása az anyakönyvtárénak megfelelő. a 2067—2085-ig terjedő szekrények mind történeti műveket, a 2000—2015-ig terjedő szekrények theologiai műveket foglalnak magukban stb.

Ilyen nagy tömegnél, mint a British Museum könyvtárának anyaga, csupán a szigorú konzervatizmussal megőrzött rendszer, akármilyen is különben a modern teoriák szerint, lehet uralkodó és czélszerű. Minden megbolygatás veszedelmet hozna a könyvtárra, gyökeres változtatásról pedig jelentékeny pénz- és idővesztés nélkül szó sem lehet. A múzeum könyvtára szigorúan ragaszkodott magazin-rendszeréhez és folio katalogusaihoz s megérte azt, hogy az idő lassankint neki adott igazat. Mert meggondolni való, hogy ilyen tömegeknél, a hol az évi gyarapodás 35—40,000 kötet, lehet-e és hogyan olyanféle beékelő rendszert követni, mint a miénk, illetőleg a müncheni? Lehet-e kiszámítani előre akár a repertóriumokban, akár a könyves polczokon a beékelendő címek illetőleg könyvek helyét? A magazin-szisztéma mindjobban terjed s csakugyan igaz, hogy a könyvre teljesen irreveláns, hol áll, fődolog az, hogy pontosan legyen indikálva és hogy a maga helyén legyen. Ez pedig az angol könyvtárban megvan. Katalogusai, indexei minden irányban megbízhatók s a könyvek jelzése annyira egyszerű és világos, egyszerre annyira tájékoztató, hogy mindenki könnyen beletanulhat, csak egy kis helyi

ismeretre kell szert tennie. A nagy tömegek kinevetik a kicsinyeskedő rendszereket, nekik a legegyszerűbb rendszer a legjobb, mert abban lehet a legkevesebb hibát elkövetni. A múzeum konzervatív volt s az is marad. Megtartja kipróbált intézményeit és czélszerűnek mutatózó rendszerét. Már eleve a magazin-rendszert fogadta el s nem törődött az újabb elméletekkel. Így tett katalógusaival is, megtartotta a könyvalaku katalógust, illetőleg azt praktikusán alakította át mai folio-katalógusává.

Engem, midőn czédula-katalógust kerestem, némi kicsinyléssel világosítottak föl arról, hogy 1.750,000 műnek, utalólapokkal együtt legalább 2.500,000 czédula kellene, a mi 500 czédulát számítva egy tokra (nálunk 180—250 között váltakozik) 5000 tokot tenne s e roppant anyag az olvasóterem kézikönyvtárának felét szorítaná ki, legalább is 10,000 kötetet. S e szempont elegendő volt, hogy az angolokkal a czédula-katalógust visszaszoríttassa. Pedig más hátrányai is vannak. Első sorban az, hogy a czédulák könnyen mozdíthatók lévén, hamar történhetik valami rendetlenség, másodsorban a czédula könnyen elkallódhatik, harmadsorban szerfölött költséges és negyedszer nagy helyet foglal el s végre a kutató közönséget munkájában nagyon hátráltatja. Egyetlen előnye a beékelés könnyedségében van, a mi azonban alig éri meg előbb említett hátrányait. Épen megfordított viszonyban vannak az előnyök a könyvkatalógusnál, az egy hátránnyal, hogy abba nehezebben lehet új czímet beékelni, de azzal szemben biztos, könnyebben kezelhető, kevesebb költséggel jár és kisebb helyen elfér. S az angol könyvtár e hátrányon is segített, mikor a katalógusba mindenkor új leveleket iktathat be s a czímmásolatok helyét könnyen változtathatja. Ezen is meglátszik az angol gyakorlati szellem s maga feltalálása, a mit különben minden intézkedése igazol.

A könyvtár feladatainak egyik felét, mely a közönség kiszolgálására s az ezzel járó intézményekre (az olvasóterem s berendezése, használata és ellátása, katalógusok, segédkönyvek s kézikönyvtár fölállítás) vonatkozik, így oldván meg, hátra van még, hogy föladatainak másik feléről adjak számot, arról t. i., mely a könyvtár anyagának növekedését, földolgozását s megőrzését illeti.

Azok után, a miket elmondottam, csak röviden kell egybefoglalnom, hogy a könyvtár növekedése az egyesült királyságok-

nak egész területére törvényben meghatározott köteles példányok beszolgáltatása, az angol társadalomnak áldozatkészsége, mely ajándékozásban s hagyományokban nyilvánul s az állami dotáció magas tételeivel biztosított nagymérvű vásárlások által történik. E forrásokból nyert gyarapodása 35—50,000 darab nyomtatványra tehető, beleszámítván az ujságokat is. Ezt a nagy arányú növekedést, a folyó munkáknak rendszeres földolgozása mellett, a könyvtár tisztviselői kara megbirja, pedig aránylag kicsiny státusu. De minden tagja egy egész ember, s hozzá angol, kinek már gyermekkorában szívébe vették a kötelességtudás fogalmát és értékét, a ki maga körül mindig, mindenben a komoly munka kultuszát és megbecsülését látta. Ilyen erkölcsi alapon állva, tisztességes anyagi javadalmazást élvezve, szaktudományában magát otthon érezve s azt a könyvtári foglalkozás által folytonosan gyarapítva: az angol könyvtárnok szigorú kötelességtudással, szakmája iránt eltelten, meleg szeretettel s tudományában segítséget találva, gyorsan végzi dolgát. Az angol könyvtárnok szinte fáradhatatlan s mindenkor jó kedvvel dolgozik. Ezek az erkölcsi tulajdonságok teszik az angol intézmények embereit s embereik által az intézményeket nagyokká. Ez okozta, hogy a múzeum s a könyvtár kezelésében minden az intézményt gondozó tisztviselők egyéni felelősségére van alapítva, s éppen e miatt a könyvtár föl van mentve a bürokratikus kicsinyeskedés s az adminisztráció holt vizein való tengés alól. A mit ott végeznek, az nem adminisztráció, hanem szakszerű munka.

E gondolat megokolására legyen szabad végig kísérem egy könyv útját, melyet megtesz, míg a kiadó műhelyéből a könyvpolezok valamelyikére jut. Mikor a könyvtárba bekerül, rövid czimén beiktatják s azonnal lebélyegzik,¹ másik asztalra kerül, s onnan a könyvkötőhöz, honnan legkésőbb 14 nap alatt visszajő a distributor keze alá, ki a czímmásolatokat készítő tisztviselők valamelyikének kiosztja. Itt csak egy napot tölt, a míg egy nyolczad-rétű simítatlan karton lapon leírását meg nem kapja, melyet a czímmásolat írója a könyvbe tesz, de úgy, hogy néhány centiméternyi kilássék belőle. Az így elkészített könyv egy kis asztalra jut, itt találja meg az a tisztviselő, ki minden reggel végig

¹ A British Museum bélyege a napi dátumot mutatja

járja a czímmásolatokat készítő kollégák termeit s a kis asztalra készített s megczédulázott könyveket összeszedi. Ez a beosztott tisztviselő helyet ad neki a könyvpoleczok valamelyikén, már a hova tartozik, ráírja szignaturáját s lefordítja, a szignaturával már ellátott czédulát is benne hagyván. Ezeket a lefordított s czédulás könyveket egy más tisztviselő felülvizsgálja s a könyvet fölállítván, a czédulát kivévén befejezi a beosztás műveletét. Az így összeszedett czédulák mennek azután a nyomdába a járulék-katalogus anyaga gyanánt leendő fölhasználásra. Ilyen módon két-három hét alatt minden munka a helyén van, használható s a kinyomott katalogussal át van adva a közönségnek. Ebben az eljárásban nincsen más, csak a könyvtárnak végzett s érdemleges munka, a kinyomtatott katalogus megfelel mindenért, ha kimutatást, ha statisztikát, ha reklamálást kell végezni, mindent meg lehet csinálni czeruzával a katalogusokból.

A könyvtári belső munka s az olvasóteremi szolgálat elvannak egymástól választva, az általános adminisztrációt megint külön iroda viszi, mely a főkönyvtárnok illetőleg igazgató közvetlen felügyelete alatt s rendelkezésére áll. Így a munkamegosztás elvénel fogva az egyes munkakörök szigorúan el lévén választva egymástól, mindeniken belül szabadon folyhat a dolog. A könyvtár s tisztikarának élén egy keeper (őr) áll, ki négy assistans keeper (segédőr), 18 első osztályú, 18 másod osztályú assistans (segéd), 62 attendant (szolga) és 6 boy (fiú) segélyével intézi a departement ügyeit. Az olvasóteremben szolgálatot végző tisztviselők, a mennyiben a hivatalos időn túl vannak elfoglalva, külön díjazásban részesülnek, míg rendes illetményök természetesen a múzeumi tisztviselőkénak megfelelő.

A British Museum és könyvtára számos részletkérdést oldott meg s tart általános megelégedésre ma is gyakorlatban, melyeknek alkalmazása illetőleg elsajátítása nem egy tekintetben ajánlatos volna nálunk is. Ilyen volna például az olvasóterembe való belépés megszorítása, a mi lehetővé tenné, hogy a terem látogatóinak nagyobb szabadságot engednénk; ilyen volna a zenei nyomtatványok és térképek önállósítása, külön csoportokban való felállítás, a mivel mostani rendszerünket nem bontanók meg, de e szakok anyagának feldolgozását megkönnyíthetnők. De nem az ilyen részletben, bármilyen hasznosak, czélszerűek vagy gyakor-

laltak is azok, kell hatást keresnünk és elfogadnunk, hanem ama nagy és gyümölcsöző elvek elfogadásában, melyeknek az intézet virágzását köszöni. Azokban, a melyeket jelentésemben különösebben kiemeltem, melyeket alkalomadtán beleszöttem. Angliától meg kell tanulnunk azt, hogy a kulturát és alkotásait tisztelve, magunkat tiszteljük meg.¹

BIHISTI TÖRÖK KRÓNIKÁJA.

KROPF LAJOSTÓL.

Hammer szerint két török író is ismerünk, kiknek költői neve (»tekhallüs«-a) Bihisti volt. Az egyik a *Dsemsah és Alemsah* költői rege kevésbé ismert szerzője. A másik pedig sokkal híresebb névrokona, ki első volt azon török költők közt, kik a perzsa románcz-költészet egyik válfaját, az u. n. »kamszeh«-t azaz öt románczból álló költeménycsoportot saját irodalmukban meghonosították. Hammer szerint továbbá megírta II. Bajazid idejében Salamon történetét, félig versben, félig prózában, nem kevesebb mint 360 kötetben. A szultán, kinek följánlotta munkáját, megtartott belőlük 80 kötetet, a többit pedig a tűzbe dobatta.

Bihistit mint komoly történetírót azonban még nem ismerik nálunk, ámbár Dr. Rieu, a British Museumban a keleti kéziratok osztályának őre, már 1888-ban² föl hívta az orientalisták figyelmét a török író azon munkájára melyet az Oszmánli szultánok történetéről irt Jildirim Bajazid trónralépésének idejétől II. Mohammed haláláig, tehát 1389-től 1481-ig. Miután azonban a British Museumban őrzött kézirat, úgy látszik, unikum, és ez is csonka a végén, Dr. Rieu azt hiszi, miszerint nem lehetetlen, hogy Bihisti munkáját az 1502. évig folytatta. Hogy Dr. Rieu miért tartja ezt lehetségesnek, az az alább közlendőkből fog kivilágolni.

A kérdésben forgó kézirat könyvtári jegye *Add. MS. 7869* és 210 levélre terjed. A kötet magassága 25, szélessége 15 centi-

¹ *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum* by Charles Rieu Ph. D. Igen dicsérettel ismertetést közölt róla annak idején a *Journal Asiatique*, 8. sorozat, XII. k.

² Hálásan emlékezem meg Kropf Lajos úrról, ki engemet a könyvtárba bevezetni szives volt s tanácsaival támogatott.